

1

שמע ישראל

לימודי תנ"ך בהתכתבות

התנ"ך-ספר הספרים

אמת מהי?

אף ששאלה זו עשויה להישמע תמוהה, אחריה מתוך הנחה שאנו יודעים מהי, היא מביעה את הבלבול והספקנות שלנו באשר לאמת. בלבול זה נובע ממגוון הדתות והאמונות הסובבות אותנו, הגורמות לנו לתהות אם בכלל יש אמת, ואם כן, מהי והיכן היא נמצאת. הספקנות מטילה ספק בקיומה של האמת. על פיה, אין כל אמת אובייקטיבית.

התשובה מצויה בתנ"ך, המבהיר מפורשות כי: "יהנה אֱלֹהִים אֶמֶת הוּא." (ירמיה י:). התנ"ך מעיד כי האמת שרירה וקיימת, ומזוהה עם האלוהים. למעשה, האמת נחשבת אחת מי"ג מעלותיו של אלוהים, הנמנות בספר שמות לד:ו (פסוק הנכלל בתפילות ראש השנה ויום כיפור).

מעניין לציין כי מעלה זו היא השביעית ברשימה, וממוקמת בדיוק במרכז.

האמת היא מעלה אלוהית, ולכן אינה נובעת מתוכנו אלא ממקור חיצוני – מאלוהים. מכך עולה שאל לנו לחפש

התנ"ך הוא יצירת המופת הנפוצה והאוניברסלית ביותר שידעה האנושות מעודה. זהו הספר המתורגם ביותר בעולם, ונחשב אחד מרבי המכר. חותמו הוטבע בחיי התרבות של עמים רבים ובדתות השונות.

מאת: ד"אק דוקאן
מאנגלית: שולמית גלאור

שמע ישראל - לימודי תנ"ך בהתכתבות
הוצאת "חיים ושלום"
ת.ד. 592, ירושלים, 94186

בני, תורת אל תשכח; ומצותי, יצר לָבֵן. כי אֵרַךְ יָמֶיךָ, וְשָׁנֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם, יוֹסִיפוּ לָךְ. משלי ג:אב,

כל הזכויות שמורות: אין להעתיק, לאחסן או להעביר נתונים בכל צורה או אמצעי, אלקטרוני מכני, צילום, הקלטה, או אחר ללא רשות מוקדמת מבעלי הזכויות. Shabbat Shalom © 2006

שיעור תנ"ך

התנ"ך - ספר הספרים

1. מהו מקור השם "ספר הספרים"?

* אסופת ספרי המקרא נקראה במקור בשם "הספרים", המוזכר לראשונה בדניאל ט:ב. "אני דניאל, בינתי בספרים..." מאוחר יותר תורגמה המילה ליוונית: ta-biblia, ומכאן נגזר שמה הלועזי. הספרות התנאית כינתה את כתבי הקודש בשם "הספרים" (מגילות א:ח; גיטין ד:ו; כלים טז:ו, וכו'). מאוחר יותר תירגמו יהודים הלניסטיים את השם ליוונית (איגרת אריסטאס, חוכמת בן-סירא). ספר הספרים, התנ"ך, כולל את שלושת סדרי המקרא: תורה, נביאים וכתובים.

"בשנת אחת, למלכו, אני דניאל, בינתי בספרים: מספר השנים, אשר היה דבר-יהנה אל-ירמיה הנביא, למלאות לחרבות ירושלם, שבעים שנה. (דניאל ט:ב).

2. מהו מקורם של ספרי התנ"ך?

"ניאמר יהנה אל-משה, כתב-לך את-הדברים האלה. ויכתב משה, את כל-דברי יהנה..." (שמות לד:כז; שמות כד:ד; השווא עם ירמיהו לו:ב)

* רוח הקודש דיברה אל נביאי ה', ובהשראתה הם כתבו אותם.

3. אילו ראיות מעידות כי התנ"ך הוא דבר האלוהים?

* ראיות ארכיאולוגיות והיסטוריות.

* ראיות מן הספרות הקדומה וממסורות תרבותיות קדומות.

* הישרדותו של עם ישראל, ששמר על ספרי התנ"ך.

הערות אישיות

שבע שאלות

* שימורם של ספרי המקרא.

* השפעתם על עמי התרבות בכל תחומי התרבות (אתיקה, מדע, רפואה, דת, פילוסופיה, ספרות, אמנות, וכו').

* השפעתם על חיי כל הדבקים בהם והחיים על פיהם.

* עליונותם הספרותית והפילוסופית על כל יצירה אחרת שנוצרה בעולם. (התנ"ך הוא רב המכר הראשון).

4. איזו ראייה ספרותית מעידה על כך שספרי התנ"ך נובעים מאותו מקור אלוהי?

* על אף המגוון הרב של מחברים (שבאו מרקע תרבותי שונה וחי בתקופות שונות), רומזת האחדות הטבועה בספרי התנ"ך על אותו מקור השראה אלוהי.

"וַתַּעַד בָּם בְּרוּחַךְ בֶּן-דָּבִי אֵיךְ וְלֹא הֶאֱזִינוּ..." (נחמיה ט:ל). "וְלִבָּם שְׂמוּ שְׂמִיר, מִשְׂמוּעַ אֶת-הַתּוֹרָה וְאֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שְׁלַח יְהוָה צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בֶּן-דָּבִי אֵימָם הָרִאשִׁימִים..." (זכריה ז:יב)

5. איזו ראייה מוסרית מעידה כי מחברי המקרא דיברו אמת?

"מִדּוֹעַ בָּזִיתָ אֶת-דְּבַר יְהוָה, לַעֲשׂוֹת הַרַע בְּעֵינֵינוּ (בְּעֵינֵי), אֶת אֹרְזֵי הַחַתָּי הַכִּיתָ בַּחֲרֵב, וְאֶת-אִשְׁתּוֹ לַקַּחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה; וְאוֹתוֹ הֲרַגְתָּ, בַּחֲרֵב בְּנֵי עַמּוֹן." (שמואל ב', יב:ט)

* התנ"ך מציג תמונה נאמנה של כל גיבוריו, כולל מגרעותיהם וחולשותיהם. (קיראו את שמואל ב', י"א: 1 – י"ב: 9)

6. איזו ראייה פסיכולוגית מצביעה על מהימנות מחברי המקרא?

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

" הנביאים, אשר היו לפני ולפניך - מן-העולם: וינבאו אל-ארצות רבות, ועל-ממלכות גדולות, למלחמה, ולרעה ולדבר. " (ירמיה כח:ח)

* הנביאים דיברו לעיתים קרובות נגד אנשים, והשתמשו במילים נוקבות שמאזיניהם סירבו לשמוע.

7. מהי הראיה ההיסטורית לכך שנביאי התנ"ך ניבאו ופעלו תחת השראה אלוהית?

"לכן, כה אמר אדני יהוה, הנני עליך, צר; והעליתי עליך גוים רבים, כהעלות הים לגליו. וישחתו חמות צר, והרסו מגדליה, וסחיתי עפרה, ממונה; ונתתי אותה, לצחית סלע. משטח חרמים תהיה, בתוך הים-כי אני דברתי, נאם אדני יהוה; והיתה לבז, לגוים." (יחזקאל כו:ג-ה). (השוו עם דברי הימים ב', לו:כא; ירמיה כה: ט-ב)

* נבואותיהם של נביאי התנ"ך התגשמו תמיד!

8. מה הייתה המגמה העיקרית ביצירת התורה שבעל-פה לצד התורה שבכתב?

"ועשו סייג לתורה" (פרקי אבות א:א).

* חכמי ישראל הגו ויצרו את התורה שבע"פ כדי שתשמש סייג (גדר) לתורה, דהיינו, כדי שתמנע את חילול התורה הקדושה. התורה שבע"פ היא למעשה אמצעי חיוני שנועד לשמור על ציות מלא למצוותיה הקדושות של התורה. התורה שבע"פ כפופה למצוות התורה, אף שכשלעצמה היא איננה תורה אלוהית. הגדר היא מטפורה ליחסה של התורה שבע"פ לתורת האמת האלוהית - כמוה כגדר המגדרת את האדמה. דהיינו, התורה שבע"פ איננה האמת האלוהית, כשם הגדר איננה האדמה.

9. כיצד הבדילו רבני התלמוד בין התנ"ך לכתבים אחרים?

* הם הדגישו כי התורה שבכתב נכתבה בהשראה אלוהית בניגוד

לתורה שבע"פ, שמסרה את התורה הרבנית מדור לדור.

* הם קבעו כי ספרי התנ"ך הם כתבי קודש, בניגוד ליתר הכתבים האחרים. (שבת ט"ז:א'; י"ד ב'-ג', וכו').

* הם החילו את המונח "מטמא את הידיים" על ספרי התנ"ך בלבד. במשנה, מסכת ידיים ה', נאמר: "כל כתבי הקודש מטמאין את הידיים". בתוספתא, מסכת ידיים ב':י"ד, מבארת המשנה: "שיר השירים מטמא את הידיים מפני שנאמר ברוח הקודש". מונח זה חל אך ורק על הספרות הקנונית, ואינו חל לעולם על הספרות החיצונית, הכוללת את הספרות הרבנית.

10. מהו קנה המידה התנ"כי להבחנה בין דבר אלוהים, לבין דברים שלא נאמרו בהשראה אלוהית?

"הנביא, אשר ינבא לשלום - בבא דבר הנביא, יודע הנביא, אשר-שלחו? הנה באמת."
(ירמיה כח:ט) (השוו עם דברים יח:כב).

11. באיזה שם מוזכר התנ"ך בברית החדשה?

* מחברי הברית החדשה שאלו את המילה graphe מיהודי אלכסנדריה, שתירגמו את המילה הכתוב (או כתובים), שרווחה בקרב החוגים היהודיים, למילה היוונית graphe (איגרת אריסטואס). (פאה ח:ט; תענית ג:ח; אבות ג:ז; יד ג:ה, ועוד).

* דור המשיחיים הראשון העדיף את הכתבים העבריים על פני כתבי השליחים, ולא השתמש מעולם בשמות "הברית הישנה" ו"הברית החדשה" בהתייחסות לשתיהן האסופות הללו. האב אוסביוס מכנסיית קיסריה (המאה ה-4 לספירה) היה הראשון שהשתמש בשם "הברית הישנה" לציון הכתבים העבריים, מתוך כוונה לרומם את כתבי הברית החדשה ולהפחית מערכו של התנ"ך. (תולדות הכנסייה, VI, 25).

"הוא החל ממושה ומכל הנביאים ובאר להם את הדברים המכונים אליו

תורה
שבע
פ

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

בְּכָל הַכְּתוּבִים. (לוקס כד:כז), (השוו עם יוחנן ה:לט, הראשונה לקורניתיים טו:ג, וכו')

11. מה מלמדת הברית החדשה על הוראת מצוות התורה?

"אל תחשבו שבאתי לבטל את התורה או את הנביאים; לא באתי לבטל כי אם לקיים. אמן. אומר אני לכם, עד אשר יעברו השמים והארץ אף יוד אחת או או תג אחד לא יעברו מן התורה בטרם יתקיים הכל. לכן כל המפר אחת מן המצוות הקטנות האלה ומלמד כך את הבריות, קטון יקרא במלכות השמים. אבל כל העושה ומלמד, הוא גדול יקרא במלכות השמים." (מתי ה:יז-לט. (השוו עם מתי כג:ב-ג)

* משמעות המילה היוונית plerosai (בעברית: "לקיים" או "להגשים"), היא "למלאות", או "למלא עד תום".

12. מהו המסר העיקרי של התנ"ך?

"בראשית, ברא אלהים, את השמים, ואת הארץ."
(בראשית א:א).
(קיראו גם את מלאכי ג:כג; התגלות כב:כ; האיגרת אל העברים יא:א).

13. לאיזו תכלית נועדו כתבי הקודש?

"נר-לדגלי דברך; נאור, לנתיבותי." (תהילים קיט:קה)

* המילה אור קרובה מבחינה אטימולוגית למילה תורה. תכלית כתבי הקודש היא להאיר את דרכנו ולהדריך אותנו. נהוג לומר שבשבח התורה: "תורה היא אורה" (ע"פ מגילה טז).

14. כיצד עלינו ללמוד את כתבי הקודש?

"בשנות אחת, למלכו, אני דניאל, בינתי בספרים: מספר השנים, אשר היה

דבר-יהוה אל-יִרְמְיָה הנָּבִיא, לְמִלְאוֹת לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַם, שְׁבַעִים שָׁנָה.
(דניאל ט:ב).

* בעזרת רוח הקודש.

* בתפילה (קראו את דניאל ט:ג-כג).

* בענווה (קראו את דניאל ח:כז. דניאל מודה כי 'אינו מביין').
בעזרת שכלנו.

* בעזרת התעמקות כנה ורצינית בכתבים היסטוריים ובפילוסופיות
קיומיות. כתבי הקודש (דבר ה') מדברים אלינו מתוך דפי
ההיסטוריה ובחיי היומיום.

16. כיצד לקרוא את התנ"ך לאור השואה?

* במשך הדורות נעשה שימוש לרעה בכתבי הקודש. היו אנשים
שהשתמשו בהם כדי להצדיק מעשי עוול. קריאה בכתבי
הקודש מתוך גישה מוטעית עלולה להוביל למסקנה המצדיקה
את השואה. לכן, חשוב לק

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

התנ"ך - ספר הספרים¹

מדוע שרד התנ"ך לאורך כל הדורות, וחצה את כל הגבולות? מה גורם לו להיות ספר כה מלא עוצמה ורב השפעה?

התשובה טמונה בשם 'ספר הספרים'. התנ"ך הוא הספר בה' הידיעה, משום שהוא כולל את כל הספרים שנכתבו בהשראת רוח הקודש, ומהווה עדות שאין דומה לה למעשי של האלוהים ולהתערבותו בחיי האנושות.

היסטוריה

במאה התשע-עשרה התעוררו ספקות, חלקם מתוחכמים מאוד, לגבי דיוקו של התנ"ך. ואולם, דווקא ספקות אלו הם שעוררו את המרצת המחקר התנ"כי, שהוביל לתגליות ארכיאולוגיות והיסטוריות רבות, המאמתות עד היום את דיוקם של כתבי הקודש באופן מרשים ובלתי צפוי.

לדוגמה, הטענה כי משה כתב את התורה כ- 1500 שנה לפני בוא המשיח, נראתה מגוחכת בעיני אנשים רבים, שסברו כי בני האדם לא ידעו קרוא וכתוב באותם ימים. ואולם, חשיפת האלף-בית הפרוטוסינטי, אבי כל האלף-בית (המאה ה-16 לפנה"ס), וכתבי ראס שמרא (המאה ה-15 לפנה"ס), אימתו עובדה זו והפריכו את טענת מבקרי התנ"ך והרציונליסטים, שגרסו כי אומנות הכתיבה לא הומצאה עדיין באותה תקופה.

סיפור המבול התקבל אף הוא בחוסר אמון, עד אשר התגלו סיפורים דומים בתרבויות השונות והמגוונות, מדרום אמריקה ועד הודו, מן האינדיאנים עד לאסקימואים.

חפירות ארכיאולוגיות שנערכו בארץ חשפו אתרים תנ"כיים קדומים (מגידו, יריחו, בית שמש, לכיש ועוד). התגליות שנחשפו באתרים הללו שופכות אור על חלק מסיפורי התנ"ך המדהימים ביותר, ומאמתות אותם.

בנוסף, מהימנות התנ"ך ניכרת בהיסטוריה המתועדת בו. בניגוד לעמדתם של מרבית ההיסטוריוגרפים הקדומים, כתבי הקודש אינם מרוממים ומפארים את גיבוריהם. הם מתארים נאמנה את הצדיקים

שבע שאלות

הערות אישיות

ואת הרשעים, ואפילו מציינים את חולשותיהם ומגרעותיהם של הצדיקים. לדוגמה, אדם הראשון הודח לחטא; אברהם אבינו שיקר; יעקב הולך שולל את אחיו ופיקפק באלוהים; דויד המלך רצח ונאף. התנ"ך מתאר את כל הפרטים הללו ללא כחל וסרק, מבלי לשכתב או לשנות את דפי ההיסטוריה. דבר זה מעיד כאלף עדים על מהימנותו.

אחדות

השם 'הספרים', הלקוח מדניאל ט:כז ומן הספרות התנאית (מגילה א:ח; גטין ד:ו; כלים ט:ו), מציין למעשה ספר אחד הכולל ספרים רבים. התנ"ך חובר בידי מגוון מחברים שבאו מרקע שונה, מתרבויות שונות ומתקופות שונות, ועם זאת, הוא מהווה ספר אחד – ללא ספק תופעה יוצאת דופן!

למרות שהתנ"ך נכתב לאורך למעלה מאלפיים שנה במגוון סגנונות כתיבה (שירה, פרוזה, חוקה, נבואה, גאולוגיה וכו') ובידי מחברים רבים, טבועה אחדות עמוקה בכל ספריו.

נביאי ישראל מוזכרים כמעט בכל ספרי התנ"ך כמי שהתייצבו נגד המלכים והטיפו לצדק ולחסד אלוהי, ובה בעת הידהדה בדבריהם אותה התקווה. הסיבה לאחדות ספרותית זו טמונה במהימנות המחברים. אחדות הטקסט המקראי נובעת מן העובדה כי הוא נכתב בהשראת אותה הרוח: רוח הקודש. רק מחבר אלוהי יכול לגשר על פערי הזמן ולהשיג אחדות ספרותית. אחדות זו מעידה כי כתיב הקודש נכתבו בהשראה על-טבעית. היא מעידה על ישות רוחנית שהייתה קיימת לאורך כל הדורות, אשר שרתה עם משה, דויד ועזרא, ונכחה בנינוה, בהר סיני, ואפילו בבטן הדג.

אמת

אין פלא שהאמת התנ"כית זוכה להערכה רבה כל כך, הן מבחינת תורת המוסר, התורמת לשמירה על יחסים תקינים בין בני האדם, והן מבחינת האידיאל והתקווה שהיא מעניקה, המעודדים את בני האדם לשאוף לנשגב ולנעלה. תורת המוסר של עם ישראל, שהייתה שונה מאוד מתורות המוסר שרווחו בתרבויות הסובבות אותה, לא חדלה לעורר פליאה בקרב שומעיה! הרציונליסטים שהשתוממו ממנה, בחרו לתארך אותה מאוחר יותר, שכן הם פיקפקו בעובדה כי באותם ימים נוצרה תורת מוסר כה נעלה. ואולם, ממצאים עדכניים בתחום חקר הלשון מראים, כי השפה והמבנה של קטעי החוקה התנ"כית זהים לאלה של אִמְנוֹת בינלאומיות אשר נחתמו באלף השני לפני

שבע שנים

הערות אישיות

לידת המשיח. עליונות החוקים הללו והאוניברסליות שלהם מרמזים כי הם נובעים ממקור עליון. אפילו אנשים שאינם מאמינים באלוהים, המטיפים לאי-אלימות, כיבוד זכויות האדם וחייו יושר, מסתמכים על החוקים הללו.

את ועוד, כללי הבריאות והאכילה הנכונה המוצעים בתנ"ך, זהים לכללים המומלצים בימינו. לדוגמה, כיום ידוע שצריכת בשר חזיר מזיקה לבריאות. רופאים רבים ממליצים על הצמחונות בתור אורח חיים אידיאלי, בדומה לזה שה' ייעד לאנושות (בראשית א': 29). מחקר עדכני בתחום הרפואה הפסיכוסומטית מאשש את אמיתות פסוקי התנ"ך הרבים, הדנים בקשר שבין הגוף והנפש. "לב שמת, ייטיב גהה; ורוח נכאה, תינבש-גגם." (משלי יז:כב). (כלומר, השמחה מרפאת את הגוף, והדיכאון מחליש אותו).

נבואה

האמת התנ"כית מתעלה מעל לזמן ולנסיבות, ואפילו חוזה אירועים מראש. היום, במאה ה-21, יש בידינו כלים המסייעים לנו לסקור את ההיסטוריה, ולאמת את דיוקן של נבואות התנ"ך. קחו לדוגמה את הנבואות על חורבן של ערים גדולות ובצורות כמו בבל הגדולה, (ירמיה נא:ח), נינוה, בירת אשור (נחום ג:א-ז) וצור (ישעיהו כג), שאיש לא יכול היה לחזות את קיצן המר בימי תפארתן. מעניין לציין שהתנ"ך אף חזה את עלייתן ופריחתן של בבל, פרס, יוון ורומי. (דניאל ב, ז). כל האירועים הללו נחזו מאות רבות לפני התרחשותם. נביאי התנ"ך לא היססו לנקוב במועד המדויק להתרחשות האירועים שעליהם ניבאו. בני ישראל חזו בהתגשמותן של נבואות התנ"ך. אבותינו שמעו את הבטחת הגאולה שהתגשמה ביציאת מצרים. גולי בבל התנחמו בנבואותיו של ירמיהו על שיבתם מן הגלות. שאול המלך איבד את המלוכה בדיוק כפי שראה בחיזיון. המלך חזקיהו שמע מפי הנביא על מותו הקרב בשל מחלה, ומאוחר יותר על החלטת ה' לרפאו ולהאריך את חייו. נבואות התנ"ך נקבו במועד המדויק של לידות גיבוריהם, זמן רב בטרם התרחשו. המסר התנ"כי אינו מהווה רק עדות על אירועי העבר, אלא אף על אירועי ההווה והעתיד.

הברית הישנה והברית החדשה

בשל כל הסיבות הנ"ל, התנ"ך יישאר לעד עדכני ורלוונטי. אין טעם לסווג אותו בתור 'ישן' או 'חדש'. אם כתבי הקודש אכן נכתבו בהשראה אלוהית, אין לכנותם "ברית ישנה" או "ברית חדשה",

שבע שאלות

משום שאלוהים הוא נצחי ואינו משתנה. כאשר אוסביוס מקיסריה השתמש לראשונה (במאה ה-4 לספירה) במונח "הברית הישנה" כדי לציין את התנ"ך, הוא פעל מתוך אנטישמיות מובהקת, משום שרצה להפחית מערכו של התנ"ך ולרומם את "הברית החדשה". ואולם למעשה, בברית החדשה אין כל זכר לכוונה כזו. מחברי הבשורות והאיגרות היו יהודים ממש כמו מחברי התנ"ך; האירועים שהם תיעדו התרחשו בישראל ובוארו לאור דברי הנביאים הקדומים. בנוסף, הברית החדשה מצדדת בשמירה על מצוות התורה. אילו יהודי דתי של אותם הימים היה קורא את הברית החדשה, הוא לא היה מוצא שום שוני בינה לבין התנ"ך, והיה מכבדה באותה המידה. אסופת הכתבים המכונה "הברית החדשה" דומה בתכניה האיכותיים לתנ"ך: היא דנה באידיאל מוסרי נעלה שהעסיק תמיד את המצפון האנושי, היא מתעדת ניסי ריפוי ממחלות קשות ותקומה מן המוות, היא מעידה על התגשמות נבואות העבר וכוללת נבואות לעתיד. כמו כן, מן הראוי לציין את שימורם יוצא הדופן של הכתבים. כל הטיעונים הנ"ל מחזקים את העובדה כי מקורם של כל הכתבים הללו הוא אלוהי.

ואולם, ההוכחה למקורם האלוהי של הכתבים אינה טמונה בטיעונים בלבד: היא מאוששת על ידי ההיסטוריה, הארכיאולוגיה, האחדות הניסית הטבועה בהם, המוסר הנעלה והאידיאל הרוחני שהם מציבים, התגשמות הנבואות שתועדו בהם, והאקטואליות שלהם. למעשה, ההוכחה לכך טמונה בכל אחד ואחד מאיתנו, יהודי או נוצרי, מאמין או לא מאמין, והיא קשורה למידת נכונותנו להתמודד עם הספר הזה ולקבל אותו כדבר אלוהים. אם נעז לפתוח את דפי הספר העתיק הזה, להתעמק בו, להגות בו בכל ליבנו, שכלנו ונפשנו, ולהפליג למחוזותיו, ניווכח ביתר שאת בעוצמתו ובאמיתותו.

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

בְּרַחֲמֵי
וְזִכְרוֹת
לְאַבְרָהָם
וְיִצְחָק
וְיַעֲקֹב
וְעַד
בְּרַחֲמֵי
וְזִכְרוֹת
לְאַבְרָהָם
וְיִצְחָק
וְיַעֲקֹב
וְעַד

תהלים קיט' קה'

דזן